

ПРЕДГОВОР

Човекът е субект и обект на общественото развитие. Без неговата инициатива и целенасочена дейност, без активното му участие в обществения възпроизводствен процес не е възможно развитието на обществото. На практика в съвременния свят водещо за нашето развитие е разрешаването на демографските проблеми. Глобалните демографски промени не само силно се отразяват върху всички страни на индивидуалния, обществения, националния и международния живот, но и преобразяват всички аспекти на човешкото битие: икономически, политически, културни, психологически и духовни. От своя страна демографският проблем е водещ сред глобалните проблеми на човечеството през XXI в., защото от неговата поява и решаване зависят появата и решаването на проблемите по изхранването, енергийната осигуреност на човечеството, на екологичния проблем, на минерално-суровинния проблем, а до голяма степен и на проблемите за мира и войната. От казаното дотук ние мотивираме необходимостта от систематизиране на знания за човека и неговото пространствено развитие. То се обуславя от естественото движение на населението и структурирането му в населени места и селища. На практика систематизирането на монографичния труд е свързано с изучаването на тези процеси и явления и налага въвеждането на дисциплината „Регионална демография“ като естествено продължение на дисциплината „Геодемография“. Така този монографичен труд ще може да се приеме и като учебно помагало за обучението на студентите. На базата на регионалните демографски знания се систематизират и изясняват въпросите как човекът преобразява природата, като използва нейните сили и потенциални ресурси, как създава материални и енергийни предпоставки, разглеждат се териториалните особености и характеристики на населените места и селищата. Също така за подготовката на качествен човешки капитал в текущата демографска ситуация се изискват координирани целенасочени усилия и ефективни дейности от страна на държавните институции в сферата на образованието, здравеопазването и заетостта. Тези дейности ще доведат до синергичен ефект и цялостно подобрене на благосъстоянието на обществото.

Целта на нашето изложение е необходимостта да създадем трайни знания у бъдещите специалисти по администрация и управление по проблемите на демографското развитие и населението и селищата както в мега-, така и в макро- и микромащаб. От друга страна, в резултат на колебливото икономическо развитие на България се установи неблагоприятна възрастова структура на дълготрайните активи в производството, изоставане в развитието на регионалните инфраструктури (транспортна, комуникационна, социално-битова и др.), производствата се развиха без необходимото приложение на енерго- и суровинно-

спестяващи технологии. Това налага допълнително фокусиране на изследванията върху демографската ситуация, чийто анализ трябва да има решаваща роля за решаването на наболели проблеми на общественото развитие, насочване на вниманието към формирането на трудовите възможности и тяхното рационално използване в съвременната национална държава през XXI в. Развитието на населението на България съответства на установилите се през последните тридесет години тенденции на намаляване на раждаемостта и увеличаване на смъртността. Друга причина за демографския срив освен отрицателния естествен прираст на населението са миграционните процеси. Освен значителната постоянна и временна емиграция след първите години на прехода в страната, се наблюдава и значителна вътрешна миграция. Така, като изследваме човека като субект на общественото развитие, не трябва да забравяме и неговата роля като обект на развитието му. Предпоставка за устойчиво развитие на държавата и формиране на качествен човешки капитал според мен е и осигуряването на заетост на населението и адекватно възнаграждение за извършвания труд. Количествената и качествената заетост водят до ефективно използване на работната сила, икономическо и социално развитие. Усилията в тази насока ще доведат и до намаляване на бедността и процента на хората в риск.

Човешката дейност като изява на субекта не е нещо случайно и хаотично, а целенасочено действие, чиято крайна цел е задоволяване на определени потребности. Потребността като осъзната необходимост се конкретизира преди всичко в онези материални и духовни блага, необходими за нормалното при дадени условия възпроизводство на населението. Същевременно с годините учебникът ще търпи промени и подобрения, свързани с допълнителното фокусиране върху неговия фундамент, както и с попълването на данни от съответните статистически бюлетини и справочници, нововъведенията и постиженията на изследователи в геодемографията. Балансираното демографско развитие на населението в страната ни е национален и социален приоритет от огромно значение, изискващ максимална концентрация на усилията и провеждане на активна, целенасочена и последователна правителствена политика, както и обединение и координиране на действията на органите на властта, институциите и структурите на гражданското общество на централно, регионално и местно ниво. Съдейки по демографския анализ на България, смятаме, че подобряването на здравеопазването и здравната култура трябва да бъдат поставени във фокус. Застаряващото население е предпоставка за увеличаване на разходите за здравеопазване в бъдеще. Тревожен е и фактът, че България е с трайно високи нива на смъртност, над средните за Европейския съюз. Необходимо е тези равнища да бъдат намалени драстично, за да се отговори на намаляването на броя на активното и работоспособно население. От друга страна, здравният статус на населението е показател за социално-икономическото развитие на страната, качеството на живота на населението и качеството на развитие на човешкия капитал.

Монографичното издание е посветено на проблемите на населението и селищата в съвременните условия на увеличаване на градския начин на живот. Така трудът ще бъде полезен за обучението на студентите, защото отчита особеностите и специфичните потребности, характерни за всяка от трите основни фази на човешкия жизнен цикъл (младост, трудоспособна възраст и пенсионна възраст) и неговите регионални особености. Извеждат се закономерности, свързани с регионалното развитие и особеностите на бизнес средата в локален и регионален план.

Най-общо казано, представените научнопрактически знания интерпретират проблемните аспекти на познанието за населението и селищата от теоретико-методологична и практикоприложна гледна точка в регионален план.

Тук е мястото да кажем, че геодемографските знания имат своята традиция в българското университетско образование. Важен е приносът на проф. д-р Христо Каракашев, който систематизира първия цялостен труд по проблемите на трудовата миграция и регионалния профил на човешките ресурси. По проблемите на населението и селищата и трудовите миграции фундаментален принос имат и други колеги, които допринасят за извеждането им като фундаментална научна дисциплина в УНСС. На практика геодемографията е важна дисциплина в учебните планове, която допринася за придобиването на задълбочени знания на студентите по актуални проблеми на нашето общество и неговата активна дейност. В България принос за развитието на направлението, свързано с населението и селищата, имат редица учени, като проф. д-р Ат. Иширков, проф. д-р Ив. Батаклиев, както и след 80-те години на XX в. учени като Н. Мичев, В. Дойков, Р. Янков, Г. Маринов, Л. Дулевски, Х. Каракашев, Х. Ганев, Чавдар Младенов и други.

Трябва да отбележим, че търсенето и систематизирането на знания в областта на геодемографията налагат използването на интердисциплинарен подход, което в голяма степен поставя нови изисквания към научната мисъл и намирането на общовалидни парадигми. Смятаме, че дисциплината има важно значение за обогатяването на знанията на студентите и дава възможност за дискусия в научната област относно перспективите в геодемографското развитие на националната територия в европейското икономическо пространство, както и за систематизиране в перспектива на една значима школа по регионална демография. Постигането на качествен човешки капитал може да бъде осъществено чрез активни и целенасочени усилия в сферите, които се очертават като най-засегнати от гледна точка на националното ни демографско развитие. Най-големите предизвикателства, пред които вече се изправя България, според мен са в три основни направления – здравеопазване, образование и заетост. Инициативите в тези три направления ще спомогнат за подготовката на население, което има възможностите, способностите и мотивацията за постигане на икономическо, социално, екологично и културно развитие на страната.

Главите в учебника са подготвени след консултации и работа с експерти и специалисти в областта на демографията и регионалното развитие. На практика със сигурност в бъдеще настоящото изложение ще се променя и допълва. Все пак този монографичен труд има своите особености и проблеми, които го правят дискуссионен и несъвършен!